

L'arxiu com a eina de contrapoder ciutadà

Vicenç Ruiz Gómez

Vocal de recerca de l'Associació d'Arxivers-
Gestors de Documents de Catalunya.

El títol d'aquest article remet al curs en línia que l'any 2018 vaig fer dins el Pla de formació de l'AAC, perquè en bona mesura també l'estructura de l'article recull la d'aquell curs. Una i altra responen a la reflexió (discontínua) sobre la funció social de l'arxivística que he anat elaborant amb presentacions en jornades i publicacions en mitjans de comunicació o blogs en els últims anys. La introducció al dossier central d'aquest número em permet adaptar i integrar en un sol text algunes d'aquestes aportacions.

Afortunadament, l'arxivística és tan rica en formes d'aproximar-s'hi com variats són els matisos del seu objecte d'estudi. El gir social que defensem no és nou i es troba implícitament també en l'estrictament desenvolupament tècnic de la disciplina basat en el marc normatiu, atès que, si més no en teoria, en el context de les democràcies fonamentades en un estat de dret, aquest té com a objectiu garantir el bé comú. Ara bé, com no cal explicar, el conjunt de lleis i reglaments són fruit de la relació de forces entre sectors socials amb interessos oposats que a cada elecció (general, autonòmica, local) es plasma en el pes parlamentari d'uns o altres partits polítics. En aquest sentit, des de l'*arxivística social* sí que, com a novetat, es vol donar preeminència a la tasca d'evidenciar la natura política del marc normatiu i de les ulteriors tries tècniques. Especialment, perquè ens trobem en un context, com provarem d'explicar a l'apartat següent, on la tecnologia d'arxiu transcendeix el llindar dels serveis de gestió documental per instal·lar-se en el cor d'una nova lògica social. És bo, per tant, que reflexionem sobre l'arxivística com una disciplina integrada en la societat (*socially embedded*), tal com Karl Polanyi feia sobre l'economia. I és bo fer-ho de manera dialogada i amb multiplicitat de veus. En aquest sentit, recomano la lectura de la ponència que Fátima Rodríguez impartí al II Encuentro de la Fundación Olga Gallego, a finals de 2019, i que sortirà publicada en paral·lel a aquest article, atès que ambdós textos sorgeixen de plantejaments compartits i complementaris.¹

La societat arxiu

L'anomenada quarta revolució industrial ha fet possible, per primer cop a la història, disposar d'eines de registre massiu, com les plataformes de xarxes socials, que permeten a tots els estrats socials produir evidències documentals de les seves activitats. Aparentment, s'ha posat fi al monopoli d'arxiu que ostentaven els estats, les grans corporacions i les elits socials. Aparentment, sí, perquè és força probable que no puguem accedir en el futur a la documentació que es genera avui dia a la web social. Això no només afecta l'àmbit personal, sinó que és en el col·lectiu que té implicacions de més llarg abast: el caràcter horitzontal i *gratuit* de plataformes com Twitter, Facebook o Instagram les converteix en el mitjà gairebé exclusiu (conjuntament amb les aplicacions de missatgeria instantània com WhatsApp, Telegram o Signal) a través del qual moviments socials i grups no institucionals documenten la seva existència i actuació.

Assistim, doncs, a la consolidació de la societat xarxa que Manuel Castells va definir com la societat on les seves estructures i activitats fonamentals estan organitzades al voltant de xarxes d'informació processada electrònicament (CASTELLS, 2004). És a dir, una societat en què pràcticament tot allò que fem pot ser arxivat, comunicat i processat en forma de dades. Ara bé, tot això no es fa de manera ordenada i planificada per cadascun de nosaltres, sinó que els agents encarregats són essencialment tant les administracions com, sobretot, grans corporacions. Per copsar l'abast d'aquesta transformació, són especialment rellevants les aportacions de Luciano Floridi i de Shoshana Zuboff.

Segons Floridi (2014), ens trobem davant de la quarta revolució, però no de tipus industrial, sinó epistemològica: sobre la manera de concebre el món. Així, als girs copernicà (la Terra no és el centre de l'univers), darwinianà (l'evolució ens equipara a la resta d'éssers vius) i freudiana (l'inconscient mostra que la ment humana no és racional), segueix la causada per l'omnipresència de les tecnologies de la informació, que a través de la infoesfera ens ha fet entrar en un nou període, la hiperhistòria (equivalent al pas de la prehistòria a la història).

Així, Floridi entén la infoesfera com «the whole informational environment constituted by all informational entities, their properties, interactions, processes, and mutual relations» (FLORIDI, 2014, p. 41).² No es refereix només al ciberespai, sinó que també inclou espais d'informació analògics i fora de línia (*offline*). A grans trets, de fet, l'autor proposa que *infoesfera* pot arribar a ser un sinònim de la realitat, atès que les tecnologies de tercer ordre en què es basa la quarta revolució «make us think about the world informationally and make the world we experience informational» (FLORIDI, 2014, p. 40). El grau

de desenvolupament de la infoesfera és el que indica el pas cap a la hiperhistòria d'una societat, quan «ICTs and their data-processing capabilities are not just important but essential conditions for the maintenance and any further development of societal welfare, personal well-being, and overall flourishing» (FLORIDI, 2014, p. 4).

Aquesta transformació tan significativa, però, no es dona en un marc de neutralitat política i econòmica. Floridi dedica certa atenció al primer aspecte, però no tanta al segon, sobre el qual creiem més útil l'anàlisi de Zuboff. Així, duu a terme una breu història del poder polític, a partir de la pau de Westfàlia que inaugura l'era dels estats, entesos ja com l'agent d'informació principal, que legisla i, si més no, tracta de controlar els mitjans tecnològics involucrats en el cicle de vida de la informació, tal com l'educació, el cens, els impostos, els registres policials, etc. (FLORIDI, 2014, p. 171).³ Amb aquest control i impuls, tanmateix, els estats contribuïren a llarg termini a crear una societat de la informació on d'altres agents institucionals globals els van prendre bona part del control. Això és el que els acords de Bretton Woods (1944) sancionaren. Actualment, per contra, assistim a l'aparició d'un nou «ordre informacional» compost per un sistema multiagent, essencialment comandat per grans corporacions que competeixen clarament per la gestió del poder polític amb els estats.⁴

Analitzant quatre factors (poder, geografia, organització i democràcia), Floridi mostra com les TIC han minat el paper preponderant de l'estat. D'aquests, voldria destacar-ne els dos últims per l'impacte que tenen per a una reformulació de conceptes importants de l'arxivística com és el de productor i, vinculat a aquest, el mateix principi de procedència. Pel que fa a l'organització, l'autor mostra com les TIC «fluidifiquen» la topologia de la política, atès que promouen «through management and empowerment, the agile, temporary, and timely aggregation, disaggregation, and reaggregation of distributed groups "on demand", around shared interests, across old, rigid boundaries, represented by social classes, political parties, ethnicity, language barriers, and so forth». Justament, aquests grups poden arribar a comptar amb una gran influència en una democràcia que es pretén directa, però que a la pràctica construeix el consens tant a través dels mitjans de comunicació com, sobretot, de les xarxes socials (FLORIDI, 2014, p. 176-177). No cal dir que aquests grups «a demanda», tot i ser temporals i fluidos, generen evidències de la seva activitat i, per tant, esdevenen productors documentals. Que no comptin amb una personalitat jurídica ni una estructura orgànica definides no vol dir que la seva activitat sigui irrellevant (Floridi, de fet, reconeix més aviat el contrari), ni que l'aparent incoherència dels seus procediments documentals impedeixi entendre'ls com a fons.

Com dèiem, Floridi no entra a analitzar la lògica econòmica amb la mateixa profunditat que analitza la política i tecnològica. Per contra, Shoshana Zuboff (2015) situa el focus de la seva atenció en aquest aspecte, tot entenent que el conjunt de transformacions vinculades amb les noves tecnologies i el *big data* es deuen a una nova fase del capitalisme. Així, proposa el concepte de capitalisme de vigilància, entès com la forma del capitalisme que, mitjançant l'extracció massiva de dades, intenta preveure i modificar el comportament humà com a mitjà per produir beneficis i control del mercat (ZUBOFF, 2015, p. 75). El *big data*,⁵ en rigor, no es tracta d'un efecte tecnològic, sinó que és el component fundacional d'una nova lògica d'acumulació que converteix la ciutadania en el recurs, mitjançant un procés extractiu que es duu a terme «in absence of dialogue or consent despite the fact that they signal both facts and subjectivities of individual lives» (ZUBOFF, 2015, p. 79). Justament són aquestes subjectivitats allò que dota de valor el *big data*, atès que les grans companyies tecnològiques tenen com a negoci principal la seva subhasta als seus clients reals: altres companyies que volen vendre els seus productes als consumidors i necessiten els seus patrons de vida i consum. És a dir, els avanços en anàlisi automatitzada de dades massives són, en primer lloc, fruit de la necessitat d'optimitzar les diferents fases de producció en què la informació retorna a la seva font (la gent) en forma d'*actius de vigilància* amb l'objectiu de generar beneficis i, a través de les transaccions vinculades que es produeixen, iniciar un nou cicle d'extracció (ZUBOFF, 2015, p. 80). La capacitat de produir aquesta nova classe d'actius és la que dota de valor les grans companyies tecnològiques o, per parlar amb propietat, els nous magnats del capitalisme de vigilància.⁶

En resum, tant si ens instal·lem dins el marc interpretatiu de la infoesfera com en el del capitalisme de vigilància, sembla clar que la creació, recepció, manteniment, ús i eliminació de la informació (allò que a la nostra disciplina anomenem gestió documental o, simplement, arxiu) depassa actualment el mer reflex d'una activitat i s'ha convertit en el mitjà de producció, acumulació i control de tota una nova lògica social. Ens trobem en un moment on la posició de cadascú dins la jerarquia social depèn de qui dissenya i controla els fluxos d'informació, qui en genera coneixement i qui decideix com reutilitzar-lo. Ens trobem, per tant, en una societat arxiu.

El tipus d'arxivística que prioritzem no tindrà, doncs, només efectes sobre la gestió de la informació i el patrimoni documental, sinó que, més que mai, pot esdevenir una eina de contrapoder ciutadà. A continuació, exposem tres eixos on desenvolupar una arxivística social que ajudi, si més no, a generar consciència sobre la necessitat de mantenir (i recuperar) el control sobre la seva vida datificada.

Govern obert, catalitzador del postcustodialisme⁷

Arran de la crisi financera global del 2008 i per tal de respondre a la crisi general de confiança en l'administració pública, molts països van impulsar iniciatives que pretenien facilitar la fiscalització social de l'exercici del poder. Transparència, participació i col·laboració van ser els tres pilars definits per la famosa Directiva de Govern Obert del 2009 aprovada per Barack Obama. L'any 2015, Wirtz i Birkmeyer publicaren un article on es resumien les definicions i els models principals de govern obert i en proposaren una de nova: «a multilateral, political, and social process, which includes in particular transparent, collaborative, and participatory action by government and administration. To meet these conditions, citizens and social groups should be integrated into political processes with the support of modern information and communication technologies, which together should improve the effectiveness and efficiency of governmental and administrative action» (WIRTZ; BIRKMEYER, 2015, p. 392).

De manera significativa, tot i que l'accés a la informació i la credibilitat resultant forma part dels elements analitzats pels autors, no es fa cap menció ni a les tècniques d'arxiu i gestió documental ni tan sols al concepte més ampli de governança de la informació. Tampoc no s'inclouen dins la referència a les tecnologies de la informació, perquè quan examinem els seus components (web 2.0, xarxes socials i dades obertes) s'observa clarament que no superen el *front office*. Aquest article mostra com la literatura acadèmica reflecteix acríticament la bretxa que la major part de polítiques de govern obert han fixat entre transparència i gestió documental.

De fet, aquestes polítiques es basen en dues assumpcions implícites. La primera és que la informació pública es crea i gestiona en un entorn que en garanteix l'autenticitat, integritat i fiabilitat. La segona, que la creació i gestió d'aquesta informació es basa en criteris tècnics i no polítics, motiu pel qual no es considera necessària la participació ciutadana. Contràriament, com ja hem apuntat al primer apartat, política i arxiu estan plenament interrelacionats. L'arxiu, en rigor, és un àmbit fonamentalment polític, atès que «records ... are about imposing control and order on transactions, events, people, and societies through the legal, symbolic, structural, and operational power of recorded information» (SCHWARTZ; COOK, 2002, p. 13-14). Com recorda Verne Harris, a l'hora de construir l'arxiu (tractament, avaluació, descripció, ordenament) les qüestions que s'hi formulen són polítiques (què és just, què és possible, què té recolzament o és sostenible, etc.), per contra: «Archivists have conceptualized what they do around their special expertise in context. But it is the archon, the one who exercises political power, who is the purveyor of context and who is the archetypal archivist.

In this reading politics is archival, and the archive is the very possibility of politics» (2011, p. 109). O, si volem explicar-ho d'una manera menys postmoderna i més entenedora, podem seguir Laura Millar: «Evidence is a social construct, just like financial currencies or geopolitical boundaries. There is no "right" way to create a record. People will decide what they will document, how they will document it, and why they will document it, according to their own needs, technologies, politics, cultures, and costumes» (MILLAR, 2019, p. 39).

L'arxivística és una tecnologia de domini, un aparell que produeix i reproduïx formes de subjecció perquè la seva mateixa praxi i el desenvolupament metodològic posterior han estat sempre vinculats als estats i a altres agents de poder. El canvi de natura en la forma d'exercir el poder que suposa el paradigma de govern obert ha de significar, doncs, un canvi paral·lel en la forma de gestionar la documentació. O, si volem, només *obrint* també la gestió de la documentació a la participació ciutadana el govern obert canviarà realment la natura de l'exercici del poder.

Per contra, la participació que fins ara es promou és del tot epidèrmica. L'administració no dota la ciutadania de les eines i el coneixement disponibles perquè pugui participar en la gestió efectiva de l'exercici de govern. Un exercici, recordem-ho, que es crea, captura, organitza i pluralitza mitjançant la documentació administrativa. No és estrany, per tant, que s'hagin impulsat plataformes de participació que, cada cop de manera més evident, tendeixen a utilitzar tecnologia d'arxiu. Inicialment, des de fora de les administracions, tal com abanderaren els Observatoris Ciutadans Municipals (OCM) tot replicant la informació pública per auditar-la (inicialment limitant-se als pressupostos, però amb posterioritat també centrant-se en determinades sèries documentals i expedients). Es creava així una estructura arxivística paral·lela a la institucional que demostrava dues coses: la voluntat ciutadana efectiva d'exercir com a coproductors de la informació pública i el fracàs de la consecució d'un autèntic govern obert per part de l'administració en no entendre el valor cívic i alfabetitzador de la gestió documental. Els OCM són un cas pràctic d'activació documental, entesa com «cada interacció, intervenció i interpretació del document feta pel creador, usuari o arxiver» (KETELAAR, 2001), i de com aquesta pot dotar de nous contextos i usos la informació pública.

Posteriorment, sobretot arran de l'entrada institucional de les forces de la nova política en àmbit municipal, els OCM han anat decaient⁸ a mesura que des de l'administració s'ha anat abraçant aquesta aproximació tecnopolítica⁹ per impulsar la participació ciutadana com a motor del govern obert. Projectes com Decidim o, més recentment, el

Decode Project aposten clarament per utilitzar sistemes de gestió de la informació com a plataformes participatives.¹⁰ El repte, des de l'arxivística social, és sense dubte cercar la integració en un únic sistema de governança de la informació tant de la gestió documental com de la participació ciutadana, bo i entenent que cada cop més aquesta ostenta la *iussio* que activa el procediment administratiu.

El punt de trobada entre tecnopolítica i arxivística social, *a priori*, hauria de ser fàcil, si tenim en compte dos dels conceptes força que utilitzen cadascuna. Així, d'una banda es defensa la sobirania tecnològica, entesa com la capacitat de govern i ciutadania per «decidir i actuar sobre les prioritats sobre l'ús de la tecnologia a la ciutat, que permeti decidir sobre com es desenvolupa la nostra ciutat, que permeti recuperar el coneixement de la gestió de la ciutat amb eines tecnològiques —coneixement que fins ara massa sovint ha estat en mans de poques empreses— i per últim una sobirania que permeti deixar aquest coneixement com a llegat per a la pròpia ciutat».¹¹ De l'altra, es persegueix l'autonomia arxivística, és a dir: «la capacitat per a individus i comunitats de participar, amb la seva pròpia veu, en la gestió documental i arxiu per motius d'identitat, rendició de comptes i memòria» (EVANS *et al.*, 2015).

És en aquest sentit que, al marge del marc normatiu vigent, fora bo pensar en els serveis d'arxiu i gestió documental com a comunitats d'arxiu, enteses com el marc social de reapropiació del poder polític per part de la ciutadania a través de la seva relació amb informació pública fiable.¹² Això suposa, d'una banda, elevar la ciutadania a l'estatus de coproductora de la informació, atès que no hi ha altra opció metodològica si volem ser coherents amb el mandat polític del govern obert on el ciutadà esdevé cogovernant. I, de l'altra, evitar la duplictat o, pitjor encara, la manca d'integració, entre estructures i sistemes d'informació, tal com constatem amb l'actual desenvolupament de la transformació digital de les administracions.

L'avaluació documental, funció sobre la qual pivota el conjunt de tasques d'arxiu i gestió de documents, ha d'enriquir-se i adaptar-se a la participació ciutadana. Una avaluació, recordem-ho, que comprèn des de l'anàlisi dels processos de negoci a l'establiment d'un calendari de retenció, passant per les definicions del grau d'accés o dels requeriments funcionals respecte a les solucions tecnològiques (CASELLAS, 2019). Hauria de ser, per tant, el marc ideal per assolir un dels grans objectius del nou model de governança de les administracions públiques: la transformació dels procediments administratius en serveis. De fet, en espera que es publiqui la *Guia de serveis digitals* de la Generalitat de Catalu-

nya, sí que queda clar que aquesta «pretén superar la metodologia clàssica de creació de tràmits administratius i aplicar el principi fonamental de l'empatia, és a dir, posar-se en el lloc de les persones a les quals s'adrecen els serveis» i, literalment, s'afirma que «promou la cocreació de serveis entre la ciutadania i l'empleat públic». ¹³ Des del Departament de Polítiques Digitals, doncs, podríem dir que s'aposta clarament per l'arxivística postcustodial, si no fos perquè al Consell Estratègic d'Administració Digital no hi ha cap representant amb competència sobre gestió documental. Amb tot, el projecte de decret d'administració digital sí que inclou dins el capítol 1, dedicat a la governança de la dada, una secció sobre la gestió arxivística de la dada i els actius digitals. ¹⁴ Esperem que aquest marc normatiu actui, finalment, com a catalitzador de tot allò que el marc teòric i metodològic arxivístic pot aportar més enllà de la mera custòdia del patrimoni documental.

Especialment en un context on els algorismes que permeten automatitzar l'explotació massiva de dades (siguin estructurades o no) no sempre es dissenyen a partir de criteris transparents i consensuats ni se sotmeten a la pertinent rendició de comptes (PEIRÓ, 2020). L'objectiu de posar fi a la burocràcia es persegueix sovint amb la fal·làcia que aquesta és una mera tecnologia i que, per tant, es pot canviar per una altra de més eficient. Així, de manera equivocada, assistim al confrontament evolutiu de dos (falsos) models antagonics: d'una banda, el format pel trinomi document > procediment administratiu > burocràcia; de l'altra, el que formen dada > algorisme > govern obert.

Novament, si perdem de vista la natura essencialment política de l'arxiu, la suposada evolució de l'algorisme pot desembocar en la involució cap a l'algorocràcia. ¹⁵ Com encertadament observà Bruno Latour, la «racionalitat» del procediment reglat burocràtic residia en la seva capacitat d'interrelacionar informació que inicialment es trobava allunyada i desconnectada entre ella, cosa que permet a estats i grans corporacions fer més eficient el seu domini en els respectius àmbits. Latour ho expressa en termes gairebé arxivístics: «*paper shuffling* is the source of an essential power, that constantly escapes attention since its materiality is ignored» (LATOURE, 1986, p. 28). Ara podem passar del *paper shuffling* (paperassa) al *data shuffling*, amb l'agreujant que el procediment administratiu, si més no, és visible a través del marc normatiu, mentre que bona part del codi que regeix els algorismes es preserva en caixes negres al·legant qüestions de propietat intel·lectual. Sense una construcció social efectiva de la «racionalitat» dels algorismes que governaran les dades públiques, és a dir, sense una democratització efectiva de la governança de la informació, aquests es converteixen més en un símbol d'opressió (NOBLE, 2018) que no de bon govern. Però com podem traslladar el grau de traçabilitat, integritat i transparèn-

cia que els sistemes de gestió documental aporten a la informació cap a un entorn de *big data* i decisions automatitzades?

Per tal d'afrontar aquestes qüestions, un grup de professionals de l'arxivística, l'enginyeria informàtica i científics de dades han proposat l'articulació formal de la ciència arxivística computacional (*computational archival science* o CAS), entesa com el «camp interdisciplinari que estudia l'aplicació de mètodes i recursos computacionals a la gestió, anàlisi, preservació i accés de documents a escala massiva, amb la intenció de millorar l'eficiència, productivitat i precisió en suport de l'avaluació, ordenació i descripció, així com les decisions sobre preservació i accés» (MARCIANO; LEMIEUX; HEDGES *et al.*, 2018). ¹⁶

Mitjançant seminaris i estudis de cas, pretenen avançar en aquesta integració amb un triple objectiu: contribuir al desenvolupament dels fonaments teòrics d'una nova transdisciplina de ciència arxivística i computacional; dissenyar els fonaments educatius i proporcionar aprenentatge perquè es pugui aplicar en qualsevol indústria i camp, i desenvolupar un laboratori virtual i físic per testejar i aplicar els avenços científics en un ambient col·laboratiu. S'exploren, per exemple, les possibilitats de la lingüística computacional o la teoria de grafs per a la classificació i descripció automatitzada, l'ús de tecnologies emergents com la cadena de blocs per garantir l'autenticitat documental, o l'anàlisi geoespacial i temporal per afavorir l'accés i el control de versions a grans quantitats de documents.

Els resultats són força impactants, si bé és cert que sovint es duen a terme sobre volums de dades massives però simples o sobre volums de dades complexes però limitades. És en el moment d'escalar-los que comencen els problemes. Amb tot, la CAS marca el camí perquè els serveis d'arxiu no esdevinguin vestigials en la governança de la dada (massiva). Fora bo que assumissin dins de les seves funcions també la de laboratoris —a partir de la formalització de comunitats de pràctica amb la resta de perfils tècnics necessaris— per testar solucions abans d'implementar-les a escala general. ¹⁷ Especialment, solucions que treballin per treure rendiment al *rich data*, és a dir, les dades realment significatives que es detecten de l'anàlisi del *big data*, les que aporten els petits patrons amb valor afegit real i que només es poden obtenir des de l'expertesa en el domini del context. ¹⁸ Com recorda Floridi, la intel·ligència artificial «is actually incapable of processing any kind of meaningful information, being impervious to semantics, that is, the meaning and interpretation of the data manipulated» (FLORIDI, 2014, p. 135). La potència descomunal dels algorismes és sintàctica, no semàntica (just al contrari de l'avaluació o la classificació) i, de fet, hi ha el perill d'acabar donant forma als sistemes en funció de com aquests

s'adapten a les propietats dels algorismes, rebaixant per tant la capacitat de representació de matisos i representativitat. L'expertesa arxivística té aquí la seva gran oportunitat, no només per refinar els procediments tècnics del govern digital, sinó per garantir-ne la qualitat democràtica.

De la memòria a la rendició de comptes històrica

Tretze anys després de l'aprovació de la llei de memòria històrica, aquesta es continua entenent bàsicament com un mer exercici de publicitat activa del passat. Per tal que el seu grau d'impacte social i la seva capacitat de posar fi a situacions d'impunitat siguin realment rellevants, cal integrar amb veu pròpia l'estructura arxivística en les polítiques de memòria. Que vull dir amb *veu pròpia*? Doncs que la ciutadania tingui accés directe al patrimoni documental per tal de garantir una autèntica rendició de comptes històrica que transcendeixi i contraresti l'actual successió de relats que, segons els vents polítics de torn, van modulant la imatge que les institucions públiques volen donar del passat. És a dir, cal aplicar també el paradigma de govern obert a la memòria històrica i apostar per la cocreació de polítiques entre administració i ciutadania.

Així, entenem per *rendició de comptes històrica*: «how records help to hold yesterday's organizations and institutions accountable for their actions today, both in moral and (sometimes) legal terms» (DIRKS, 2004). Aquesta aproximació no és antitètica amb la merament memorialista, però hem d'insistir en el fet que la via de la simple memòria històrica, defensada i potenciada per professionals de la història que sovint ocupen els càrrecs que decideixen sobre política arxivística limita enormement no només el potencial dels arxius, sinó la mateixa consecució de la reparació que es vol. Tal com l'estudi liderat per Wendy Duff sobre l'impacte que els arxius poden tenir en l'àmbit de la justícia social ha mostrat, és necessari establir un marc de treball propi, no només respecte a la historiografia, sinó també respecte a altres institucions «de memòria», com biblioteques i museus, que si bé disposen de materials amb valor informatiu, no acostumen a comptar amb valor d'evidència.

Així, proposen entre altres línies de treball: permetre la participació i l'accés als arxius de manera proactiva; ser conscients de les exclusions i els silencis dels arxius, per posar-hi remei; entendre com els arxius poden facilitar la justícia reparativa mitjançant la protec-

ció, el subministrament i la promoció dels documents, i oposar-se activament a exclusions i marginalitzacions en les institucions arxivístiques (DUFF, 2013, p. 330). D'aquesta manera, els documents d'arxiu poden tenir impacte des de múltiples perspectives: el seu valor probatori els dona més poder —com a documents legals, proves en tribunals i com a agents de rendició de comptes—; el simple fet de conservar-los, fins i tot sense accés, pot promoure la cultura de la rendició de comptes i la transparència; es pot treballar per millorar la forma d'utilitzar-los per fer avançar la justícia social en l'arena política, tenint en compte l'usuari directe, l'indirecte, però sobretot el no-usuari; tothom pot experimentar l'impacte dels arxius, ja sigui via disculpes institucionals públiques, com a societat que demana més accés als documents públics, o descobrint històries infraconegudes (DUFF, 2013, p. 348-349).

Òbviament, això només es pot assolir si es comparteix, de primera mà, la informació. I, en el cas de les polítiques de memòria històrica, la informació pública per compartir no és altra que el patrimoni documental: els documents i, sobretot, el seu context de creació, tractament i preservació. El com i el perquè s'ha conservat o s'ha adquirit un fons i no un altre és tant o més important que el seu contingut. Sovint, els silencis d'arxiu diuen molt més que no pas els documents. Especialment, quan la ciutadania pot participar directament de la contextualització dels fons, quan es creen comunitats d'arxiu.

En un país amb una tradició tan escassament democràtica com el nostre, en essència, les administracions han generat informació com a mecanisme de domini i no de bon govern. La major part del patrimoni documental, doncs, reflecteix un tipus o altre de repressió. És hora, per tant, de convertir els arxius de repressió en arxius de reparació. Però això no s'aconsegueix mostrant uns quants documents en una exposició. Fora bo implantar estratègies que permetin als arxius institucionals explotar el seu potencial de reparació i rendició de comptes històrica en tres nivells diferents: accés a documents; retorn i reparació jurídica, i redisseny de procediments i reparació social.

Pel que fa al primer nivell, disposem en aquest mateix dossier d'un exemple excel·lent. Es tracta del protocol dissenyat per l'Arxiu General de la Diputació de Barcelona en relació amb les sol·licituds d'informació per a la reconstrucció de la filiació biològica, especialment a partir de l'entrada en vigor del Llibre segon del Codi civil de Catalunya l'any 2010. Així, entre 2011 i 2018 s'han atès 1.284 sol·licituds que, per la natura distribuïda de la informació en diferents sèries, sense la implicació del personal tècnic difícilment haurien estat ben resoltes pels usuaris. També, no cal recordar-ho, el caràcter altament sensible

de la informació continguda en aquests fons feia impossible el seu accés directe. Així, a partir d'un formulari que el sol·licitant omple amb el màxim d'informació rellevant, l'arxiu comença un itinerari de recerca a través de registres de matricules, d'ingressos de mares gestants o de naixements, però també d'històries clíniques, fulls de salari i expedients d'adopció. Com conclouen els autors: «L'arxiu esdevé no solament un centre que dona servei a la ciutadania, sinó que també té un ús reparador en la vida de les persones. Termes com ara veritat, dignitat, justícia i defensa dels drets humans s'han de convertir en realitats dins la pràctica arxivística, perquè la visió de valor testimonial i probatori dels documents s'amplia a la de valor democràtic i social».

Respecte al segon nivell, retorn i reparació jurídica, comptem amb els casos dels Papers de Salamanca i dels sumaríssims. Són a bastament coneguts i compten amb diverses publicacions específiques. Simplement farem un breu resum de les principals dades. Pel que fa als papers, l'any 2008 van ser retornats a l'Arxiu Nacional de Catalunya 476 fons per part del Ministeri de Cultura, un cop fet el tractament arxivístic previ necessari. Entre l'any 2008 i el 2016, el Departament de Cultura va restituir 60 d'aquests fons que corresponien a més del 90 % de la documentació. El juliol de 2015 es posà en marxa una campanya participativa a través d'internet per identificar els titulars dels nombrosos i fragmentaris fons restants, tot facilitat mitjançant una pàgina web amb la llista de productors (amb informació bàsica) i un mapa geolocalitzat. S'han anat succeint diverses restitucions des de llavors i encara avui dia resten fons per retornar als seus productors o, més aviat, als hereus d'aquests, atesos els vuitanta anys transcorreguts des del moment de la confiscació feixista.

El cas dels sumaríssims va comptar amb el protagonisme mediàtic i social que mereixia la primavera del 2017, arran de l'aprovació de la llei d'anul·lació i reparació jurídica per part del Parlament. Però, òbviament, aquesta norma hauria estat del tot inútil sense els treballs de classificació i descripció dels 81.966 sumaríssims instruits entre el 1939 i el 1980, recollits el 2015 en una guia de l'Arxiu Nacional de Catalunya (ANC) i que s'iniciaren l'any 2003, fruit d'un conveni signat entre la Generalitat i el Ministeri de Defensa, ja que els expedients es troben a l'Arxiu del Tribunal Militar Territorial Tercer de Barcelona. Gràcies, doncs, a l'excel·lent tasca dels arxiviers i les arxivieres de l'ANC el govern va poder plantejar amb garanties la reparació jurídica de les víctimes. Per assolir, tanmateix, una autèntica reparació social caldria ampliar el conveni per afrontar la progressiva digitalització dels sumaríssims, tal com s'ha fet a Navarra (més de 1.500 sentències i 40.000 fitxes personals són ja consultables en línia) i es preveu de fer també a Astúries. Comprendre que la nul·litat jurídica de les sentències i la reparació social mitjançant l'ús

cívic dels arxius són dues cares del mateix procediment és fonamental per evitar que cap tribunal pugui arrabassar novament la dignitat a les víctimes. Perquè el valor d'evidència dels sumaríssims ja no dependrà del poder, sinó de l'anhel de justícia de la ciutadania. Només llavors l'assalt al bastió de la impunitat feixista tindrà la força necessària per reeixir, al marge fins i tot del marc legal vigent.

Òbviament, hi trobem el problema de la protecció de dades personals per als expedients de menys de cinquanta anys i aquí és on la participació de víctimes i familiars ha de ser clau. Al formulari de la sol·licitud de nul·litat, hauria d'haver constatat un camp destinat a donar el consentiment de la difusió dels expedients. I caldria haver articulat amb els afectats que ho desitgessin mecanismes de codissey de projectes de tractament arxivístic i recontextualització dels fons per tal de socialitzar el coneixement dels crims (considerats «justícia» fins a la nul·litat). És així com gràcies a aquest nou marc de relació entre les víctimes i els sumaríssims, es produiria el seu apoderament: l'expedient generat pel règim feixista com a instrument de repressió es converteix gràcies a la reapropiació que en fan les víctimes en eina democràtica de reparació. Aquest és el potencial dels arxius, sempre que s'entengui que, per posar fi a la impunitat, la principal funció del patrimoni documental és garantir la rendició de comptes històrica i no pas esdevenir un recurs subaltern de la memòria històrica. I per això cal democratitzar els arxius: fer partícip la ciutadania de la gestió d'allò que és seu, la informació, i aconseguir que tothom, més enllà d'usuaris especialitzats, tingui la mateixa possibilitat de treballar-la i reutilitzar-la. En aquesta nova fase, com dèiem, arxiviers i víctimes haurien de treballar conjuntament per tal d'enriquir la qualitat de la informació dels expedients: les veus fins ara silenciades han d'integrar-se en el context dels documents aportant la capa de significat que, precisament, l'administració que els va generar volia anorrear. Aquest treball conjunt, que correspondria al tercer nivell de reparació que hem apuntat al principi d'aquesta secció, ja s'ha dut a terme en diversos programes arxivístics en àmbit internacional. En destacarem dos: l'australià Archives and the Right of the Child i l'anglès MIRRA.

El primer és un programa de recerca desenvolupat per la Universitat de Monash, des del 2017, a partir de la constatació institucional del fracàs en la qualitat de la gestió de documents i arxiu pel que fa al sistema d'acollida d'infants i joves (*out-of-home care*). El fet que s'utilitzi el paradigma del *records continuum* evita que l'arxiu quedi «segrestat» per la perspectiva de la memòria històrica únicament (quelcom tan habitual a casa nostra quan s'entén que els documents estan ja a la seva fase inactiva o històrica). Tot i que aquesta també es té en compte, s'integra en un programa que també inclou el treball

social, l'educació, l'arxivística, les TIC, l'art, els estudis indígenes (bona part dels afectats pertanyen a les Primeres Nacions) i els drets humans. Aquest marc teòric autònom, per tant, permet ambició i diversitat en els projectes que, dins el mateix programa, s'estan desenvolupant i afecten més directament el nostre àmbit.

Resumint, en trobem quatre de principals. El primer, *Connecting the Disconnected*, té com a objectiu establir una metodologia participativa per dissenyar sistemes d'arxiu que tinguin en compte les necessitats d'identitat, memòria i rendició de comptes dels antics nens aïllats. Es tracta d'emprar les tecnologies de la informació i comunicació, els models de metadades arxivístiques i l'expertesa de la comunitat per construir el sistema al voltant de la informació i autoconeixement dels «subjectes» dels documents, tot integrant les proves i memòria fragmentada actualment en els sistemes dins una infraestructura d'informació sostenible que millori el reconeixement, protecció i respecte dels drets humans. Pel que fa al segon, *Transforming Recordkeeping Systems Design for Interoperability*, se centra en el disseny de sistemes d'arxiu com a infraestructures per la igualtat digital, a partir d'una aproximació en xarxa enfocada a eliminar la bretxa existent entre necessitats dels implicats (*stakeholders*) i les solucions d'arxiu. Suposa, per tant, l'articulació de requeriments i el disseny de nous models de dades i de processos de gestió documental adequats. Sobre aquest projecte, justament, se centrà la ponència de Greg Rolan al XVII Congrés d'Arxivística i Gestió de Documents de Catalunya, a Sant Feliu de Guíxols.

El tercer, *Rights in Records by Design*, proposa modelar les necessitats arxivístiques de per vida dels nens i joves en institucions d'acollida com una ecologia complexa i adaptativa d'informació i xarxes. Així, s'exploren mecanismes per possibilitar l'agència en la creació, captura i ús de documents per part dels joves, a partir del disseny d'un marc d'interoperabilitat adaptat amb les corresponents polítiques de suport, protocols i eines. També s'investiga l'ús de l'analítica de dades i visualització d'informació en interfícies i interaccions del sistema i, finalment, es pretenen definir requeriments de governança, rendició de comptes, monitoratge i auditoria. Força destacable també, per últim, és el quart projecte, *Early Childhood Recordkeeping Literacy*, enfocat a la necessitat de construir alfabetització arxivística als currículums formatius des del cicle infantil, per tal d'equipar les futures generacions amb la capacitat d'agència pel que fa a la creació, gestió i ús de documents, i entendre millor els impactes que els documents i l'arxiu tenen en les seves vides. Sense dubte, aquesta darrera línia de treball és d'un gran potencial i va molt més enllà de l'àmbit de reparació i rendició de comptes històrica. De fet, hauria d'integrar-se també amb el de govern obert.

Per la seva banda, el projecte MIRRA —Memory, Identity, Rights in Records, Access— inspirat en l'australià, ha tingut lloc entre els anys 2017 i 2019, coordinat per Elizabeth Shepherd, de l'Escola Universitària de Londres (UCL). El projecte, com l'anterior, adopta una perspectiva arxivística (*recordkeeping perspective*) entesa com un «framework for research originating in the field of information studies, which is attentive to the ways in which records are created, managed, preserved and theorised. It acknowledges the power that records and recordkeeping practices have in people's lives, and their impact on the rights and experiences of their subjects, both at the time a record is created and in the future» (HOYLE *et al.*, 2019). L'objectiu ha estat el d'aprofundir en la comprensió dels drets i deures informacionals en els documents d'afers socials, considerant els efectes de com es veuen, es creen i es gestionen a través del seu cicle vital des de múltiples perspectives.

Per fer-ho, s'ha format un equip pluridisciplinari (treballadors socials, arxivers i acadèmics) que també ha inclòs un grup de sis adults, antics nens d'acollida, que s'han integrat com a coinvestigadors. Atesa la natura altament sensible de les dades tractades, tant l'equip com la resta de participants van formalitzar un consentiment escrit per a l'ús i la publicació de les seves contribucions, si bé alguns van decidir restar anonimatsats.

Construcció democràtica d'una memòria plural del present

El tercer eix on l'arxiu es pot mostrar com una eina de contrapoder ciutadà se centra en el tractament dels fons privats. Tradicionalment, aquests han passat a formar part del patrimoni documental mitjançant el seu ingrés en arxius públics fruit de polítiques d'adquisició que, en la seva immensa majoria, no han estat definides explícitament.¹⁹ Actualment, però, a més dels fons institucionals privats clàssics (personals, comercials, etc.), hem de tenir en compte altres tipus de fons generats tant per productors com per contextos de creació que no responen als conceptes canònics de l'arxivística: els arxius comunitaris i els que hem anomenat «fons documentals socials». Respecte a aquests, el repte no és tant el d'assegurar el seu ingrés en arxius públics, sinó més aviat com treballar per tal que l'expertesa tècnica en gestió i preservació pugui socialitzar-se tot dotant d'autonomia arxivística els col·lectius productors.

Com dèiem, la manca de polítiques d'ingrés ben definides ha provocat clars biaixos entre els fons custodiats als arxius i la seva representativitat social. El més obvi, atesa la facilitat a l'hora de comprovar-ho, és el de gènere. Per exemple, Remei Perpinyà (2016, 2018) ho ha posat reiteradament de manifest en comparar els productors dels fons personals de diversos portals d'arxius (PARES, *Arxius en línia*, *Centro Documental de Memoria Histórica*, etc.), tot copsant com el nombre de productores no supera en cap cas l'11 %. Ja fa anys que, de manera més o menys sistematitzada, els arxius proven de subvertir aquesta situació. En tot cas, sembla que finalment es comença a entendre que cal explicitar i aprovar institucionalment polítiques que dotin de marc normatiu estable aquests esforços.

Així, al març de 2019, es van presentar dues iniciatives similars en el contingut, si bé diferenciades en el seu abast. La primera: el Consello da Cultura Galega publicà *l'Informe sobre arquivos públicos en Galicia. Unha perspectiva de xénero e feminista*, que, no només ofereix un estat de l'art de l'estructura arxivística gallega, sinó que estableix criteris per evitar la reproducció de mirades patriarcals i androcèntriques respecte del tractament documental. Entre altres qüestions, pel que fa a l'ingrés, proposa afavorir la incorporació de fons de dones i sobre les dones, en la fase de custòdia intel·lectual i física, adaptar les eines de descripció per tal de poder recuperar informació desagregada per sexe i qüestionar conceptes tradicionals com *institució* i *família*, que s'han consolidat com a agents a la NEDA-MC i, pel que fa a l'avaluació, proposa incorporar especialistes en perspectiva de gènere a les comissions o grup de treball.²⁰ La segona, per a un àmbit més proper i local, anava a càrrec de l'Arxiu de Terrassa, que feu públic el *Compromís de l'Arxiu amb la perspectiva de gènere*.²¹ El document preveu un seguit d'accions dividides en l'àmbit de les activitats de l'arxiu, dels materials produïts, de l'espai i de la comunicació. Aquesta segona iniciativa, a més, apunta cap a una perspectiva interseccional, especialment en l'àmbit de la comunicació, quan estableix que aquesta serà «no androcèntrica, no racista, no etnocèntrica, no LGTBifòbica, etc.».

Justament, creiem que aquesta mirada interseccional és la que s'hauria de potenciar per tal de bastir, des del feminisme, una arxivística que aprofundeixi en la justícia social i no perpetui les desigualtats. Sobretot en el context actual que hem apuntat al primer apartat de tractament de dades massives, on el poder dels innovadors algorismes s'empra essencialment per multiplicar l'efecte dels biaixos tradicionals. Aquest és l'objectiu, per exemple, del *Feminist Data Manifest-No*,²² que demostra com la perspectiva feminista avui dia hauria d'anar molt més enllà del gènere. Les autores parteixen del rebuig a un llegat de desigualtat que és alhora el vincle que permet treballar conjuntament des dels

diferents feminismes modulats al seu torn per les seves respectives opressions. D'aquest rebuig neix un compromís de canvi. Aquesta dialèctica (rebuig-compromís) és la que dona forma a una declaració de trenta-dos punts sobre el rebuig a règims d'usos nocius de les dades i el compromís per establir nous futurs per a les dades.²³ Tal com les autores conclouen: «Our refusals and commitments together demand that data be acknowledged as at once an interpretation and *in need of interpretation*. Data can be a check-in, a story, an experience or set of experiences, and a resource to begin and continue dialogue. It can —and should always— resist reduction. Data is a thing, a process, and a relationship we make and put to use. *We can make it and use it differently*».

Quan apliquem una metodologia interseccional, integrant el màxim de variables possibles, al patrimoni documental, podem observar com el biaix de gènere no és l'únic que afecta els fons personals. Aquest ha estat un dels objectius, per exemple, del treball final de màster de Sergio Nanín, del qual trobem un resum en forma d'article en el present dossier. Així, a banda del gènere, l'autor també ha tingut en consideració l'origen geogràfic, el nivell d'estudis, la professió, la residència i l'abast cronològic dels productors. Vista la dificultat per accedir a tota aquesta informació amb els instruments de descripció disponibles en línia, la mostra d'arxius es redueix a l'Arxiu Nacional de Catalunya (ANC), l'Arxiu Comarcal del Baix Llobregat i l'Arxiu Municipal de Barcelona. Òbviament, caldria fer extensible aquesta metodologia d'anàlisi a tot el SAC, però ja només amb les dades obtingudes s'ofereix una bona mostra de les narratives tàcites que predominen en la creació del patrimoni documental a casa nostra.

Per posar només alguns exemples: a l'ANC, Barcelona representa el 74 % del lloc d'origen o de residència (a l'Arxiu Municipal de Barcelona aquest percentatge és només set punts superior), mentre que el 82 % disposa d'estudis universitaris. No cal dir que, confrontades aquestes variables amb el percentatge real en àmbit català i, encara més, de manera retrospectiva (és a dir, quan els productors eren actius), la sobrerrepresentació de certs sectors socials és més que evident. Ara bé, com Nanín exposa, a l'hora de definir la posició socioeconòmica: «Els elements analitzats —nivell d'estudis i professió— no permeten copsar del tot la importància dels productors o, si més no, no ho permeten fer en el sentit implícit pel qual segurament han estat escollits els seus productors per ingressar als arxius». És a dir, la manera de recollir informació sobre els productors en el tractament i descripció dels fons parteix d'un fals pressupòsit d'igualtat i uniformitat que, en bona mesura, contribueix a amagar justament les desigualtats socials i com aquestes es projecten de cara al futur en el patrimoni documental del passat.

Fins i tot amb aquestes mancances, un cop quantifiquem el grau amb què els arxius públics —inconscientment, de ben segur— contribueixen a reforçar el domini social present i passat cap al futur (sota conceptes aparentment neutres com patrimoni documental i memòria) dels productors de fons que ingressen, resulta prou obvi que els arxius no només no són neutrals, sinó que són un mecanisme més de creació de desigualtat. Per tal de revertir-ho, creiem que la tria de quins han de ser els materials amb què es construeix bona part de la memòria pública de la nostra societat mereix més implicació de la ciutadania i també més transparència.

Si bé sembla que es començarà a desenvolupar un pla nacional d'adquisicions i que s'han començat a definir polítiques d'adquisició per a la Xarxa d'Arxius Comarcals, a escala local es pot anar avançant mitjançant l'elaboració de plans d'arxiu municipals que bandegin l'arbitrarietat «política». Dins d'aquest tipus d'arbitrarietat, incloc tant la del polític com la de l'arxiver, ja que, en essència, els criteris tècnics d'avaluació no deixen d'estar impregnats de càrrega política, com hem vist. Així, l'arxiver hauria de ser designat per la seva institució com a coordinador d'un grup de treball format pels grups polítics i els agents socials del territori, triats per tal que representin el ventall més ampli de sensibilitats, interessos i identitats (més enllà, per tant, del tradicional àmbit històric i cultural). En primer lloc, hauria de retre comptes del nombre i tipus de fons que hi ha a l'arxiu i de l'abast del tractament —ingrés, classificació, ordenament, descripció i comunicació— que han rebut (amb la nova Llei de gestió documental i arxius això serà una obligació, segons l'article 35). També, és clar, dels mitjans humans i materials de què disposa. Amb aquest conjunt d'informació a l'abast, es pot fer una diagnosi de quins àmbits (polítics, socials, econòmics, culturals, etc.) compten ja amb representació en el total del patrimoni documental local i quins no. I saber quins es troben sobrerrepresentats i quins infrarepresentats, és a dir, si la preeminència o absència d'un tipus de fons respon a una rellevància o a una insignificança constatables o més aviat a una tria fruit de narratives socials implícites. Així, de cara a planejar noves adquisicions, valors com l'antiguitat, la singularitat o l'estètica passarien a un segon terme i, de passada, l'arxivística no es confondria amb el col·leccionisme.

Més enllà dels fons tradicionals, com dèiem, cal afrontar també la gestió i preservació de fons generats per productors que no compten amb personalitat jurídica pròpia (al cap i a la fi, aquesta és la característica essencial de la qual emana el principi de procedència), tant els arxius comunitaris com els fons documentals socials. Especialment, tal com hem apuntat al primer apartat, en el context d'una societat arxiu que facilita i promou la producció documental d'evidències de forma massiva i col·laborativa.

Pel que fa als arxius comunitaris, des de la fi dels anys setanta en tenim diversos exemples vinculats, sobretot, a moviments veïnals, socials i de gènere. A Barcelona, sense anar més lluny, alguns d'aquests s'han institucionalitzat en forma de centres d'estudi i documentació o bé arxius de barri, però sempre en paral·lel a l'estructura arxivística pública. En els últims anys, coincidint sobretot amb l'inici de la crisi econòmica i l'augment de la contestació política, també s'han multiplicat els AIC, molts d'aquests directament generats en ambient digital gràcies a les facilitats de les noves tecnologies. Si bé l'administració arxivística no s'ha mantingut al marge i hi ha mantingut relacions, més o menys estables, potser caldria comptar amb un bon marc conceptual per afrontar aquestes relacions i fer-les perdurables, en benefici mutu. L'exemple britànic, i en especial l'aproximació teòrica i professional duta a terme entre els anys 2008 i 2009 per l'equip de recerca liderat per Andrew Flinn a l'Escola Universitària de Londres (FLINN, 2011) és en aquest sentit força útil. De fet, els arxius comunitaris podrien ser un referent per a l'arxivística institucional, ja que permeten desterrar la idea que el patrimoni documental és, en essència, un fet «cultural». Recuperar, explicar i preservar la pròpia història, quan ha estat marginalitzada i subordinada, és un acte polític i, fins i tot, subversiu. Els arxius comunitaris, per tant, responen a la necessitat de crear un cos coherent de materials per evidenciar l'experiència subalterna dels seus productors i són fruit d'una clara consciència arxivística vinculada a un acte crític de reflexió cívica i política: «el moment en què es crea i rep un nom és un moment de reflexió i sovint de resposta a condicionants socials. És un acte crític de resistència contra la subordinació i la discriminació» (FLINN; STEVENS, 2009, p. 8). Aquesta perspectiva, per tant, evidencia el caràcter eminentment polític (o cívic, si es vol) de l'arxivística i com aquest determina i es reflecteix en els plans d'adquisició i difusió del patrimoni documental per part de les administracions, que ja hem apuntat.

La majoria neixen com a reacció de comunitats que constaten els silencis d'arxiu construïts per les institucions públiques respecte a la seva història i la seva identitat. L'exclusió de les narratives memorialístiques i patrimonials oficials, però, no és l'únic motiu, sinó que la reparació històrica va lligada a la lluita present. Col·lectius que pateixen les conseqüències de processos de desindustrialització, manca de drets civils i socials, sigui per motius de gènere, ètnia o religió, i altres tipus de discriminacions més o menys latents generen aquests arxius, justament, com a eina de reforç i dignificació de la pròpia identitat: tenir cura dels documents és tenir cura dels drets i deures d'aquells que els produeixen, classificar i descriure el propi fons és un exercici d'enfortiment individual i col·lectiu alhora.

Tanmateix, el caràcter subaltern i independent dels arxius comunitaris, que és el seu tret principal, esdevé també el seu punt feble quan no es pot mantenir la implicació fundacional dels seus membres al llarg del temps. I és aquí on cal que l'administració i, en especial, l'estructura arxivística, afronti el problema més enllà de l'adquisició discrecional d'un o altre fons. Per respecte a la seva mateixa raó de ser, el pitjor que es podria fer és caure en un mercantilisme *from below* i que aquests fons comencessin a ser objecte de pugna col·leccionista, tal com ja ho són lamentablement els arxius literaris o fotogràfics. Per contra, cal una aproximació estructural fruit de la col·laboració entre l'arxivística institucional (i aquí hem d'incloure el sector professional, però també —el reduït— acadèmic) i òbviament els grups titulars dels fons, fonamentada en tres principis clau: les comunitats han de gestionar i custodiar els seus propis arxius; han de participar també en l'avaluació dels fons dels arxius públics; i l'arxiver, com a professional nodal entre administració i comunitat, ha de saber transformar la seva expertesa en mecanisme d'acompanyament i confiança.

Aquest últim, de fet, és el principi fonamental. Tenim el repte que la ciutadania en general i les comunitats titulars dels arxius comunitaris en particular percebin els arxius com a institucions no de cultura, sinó de confiança, i als arxivers com a professionals que empren la seva expertesa no com una imposició metodològica, sinó com un servei per a la contextualització dels fons documentals, independentment d'on i qui els custodiïn. Tal com proposava Terry Cook, hem de ser alhora experts i aprenents: «We archivists need to listen as well as speak, becoming ourselves apprentices to learn new ways (and, sometimes, very old ways) that communities have for dealing with creating and authenticating evidence, storytelling memory-making, documenting relationships that are often very different from our own» (COOK, 2013, p. 114). En aquest sentit, aquests arxius són també una excel·lent oportunitat per aprofundir en la comprensió de la tensió creativa entre prova i memòria que explica la singular natura de la documentació d'arxiu.

Cal que tinguem molt present, seguint el mateix Cook, que no hi pot haver memòria sense proves fiables i, a la vegada, sense memòria o relat per construir, les proves són inútils. Per tant, hem de saber mirar més enllà dels marcs jurídics hegemònics per entendre el valor d'evidència d'uns fons generats per col·lectius situats sovint en els seus límits. De ben segur, molts d'aquests documents no respondran a les característiques (de gènesi, d'estructura formal, etc.) dels documents d'arxiu «tradicionals», però sí que comparteixen el fet de respondre a un principi de procedència coherent com a prova d'una identitat comuna, potser no sempre legal, però sí entesa com a legítima i objecte de reivindicació.

Aquesta natura fluida dels arxius comunitaris encara s'accentua més en el cas dels fons (documentals) socials. Proposem definir-los com el conjunt de documents generats per un grup d'usuaris mitjançant una dinàmica participativa en el marc de plataformes socials i al voltant d'un esdeveniment o interès determinat. Aquest tipus de fons documental es caracteritza per comptar amb un productor col·lectiu,²⁴ per generar-se en un entorn privatiu del qual els productors no són propietaris i per fer-ho mitjançant un procés de formació curt en el temps i, per contra, de gran producció de documents. De la seva natura, justament, deriven tres prioritats per al seu tractament: a) pel seu entorn tecnològic privatiu, cal actuar proactivament per assegurar un accés gratuït i democràtic a mitjà i llarg termini; b) per la seva generació col·laborativa, cal garantir un model de tractament arxivístic participatiu, i c) pel seu caràcter massiu, cal dotar-se d'eines que permetin automatitzar l'anàlisi (avaluació, descripció) i explotació de la informació.

Evidentment, no estem dient que el medi defineix el tipus de fons, atès que tots els productors institucionals generen part dels seus fons a través d'aquestes plataformes. La clau, tal com succeeix amb els arxius comunitaris, es troba en el caràcter de col·lectius (sovint) subalterns dels productors. Això determina la lògica de creació de la documentació, allunyada de procediments reglats i necessitats de negoci (o, si més no, de necessitats de negoci hegemòniques) i amb una clara consciència d'acte d'afirmació cívica i política. Aquí és on rau, precisament, el vincle arxivístic que dota de coherència la documentació generada. Una lògica que, a més, permet copsar una multiplicitat de veus capaç d'acabar amb els silencis d'arxiu seculars que afecten l'actual patrimoni documental, format pels fons tradicionals on el productor imposa la seva com a única *veu documental* a través del control sobre la gènesi i els circuits documentals. Així, fons socials com #Cuéntalo són majoritàriament homogenis i, com hem pogut comprovar gràcies a la categorització automatitzada mitjançant l'ús d'un algorisme de processament de llenguatge natural, les veus crítiques són minoria. En el cas d'altres, però, aquesta comunitat no serà tan homogènia, sinó que expressarà visions i opinions oposades, pensem en el #CatalanReferendum i els seus vuit milions de tuïts que resta encara per tractar arxivísticament.

Sobre el tractament arxivístic de les xarxes socials, ja Aniol Maria (2018) va publicar a *Lligall* un article centrat sobretot en els aspectes tècnics (ús de Twarc, metadades rellevants de Twitter, etc.) a partir tant del seu treball fi de màster (MARIA, 2014) com de la metodologia importada del col·lectiu Documenting the Now (DocNow). En aquest dossier, justament, comptem amb l'aportació d'Ed Summers, un dels membres fundadors de DocNow, que aborda un aspecte tant o més rellevant que el tècnic, com és el vessant

ètic i de consentiment a l'hora de recollir de forma massiva les evidències generades. L'ús d'etiquetes *Social Human*, desenvolupades per DocNow, per facilitar la reversibilitat o temporalitzar les impulsions de privacitat, entre d'altres, són mesures que cal integrar en el disseny del tractament arxivístic, per tal d'evitar un ús no desitjat de la informació (que sovint pot suposar repressió política o policial, tenint en compte els col·lectius activistes que han generat els fons). També hi trobem l'entrevista a Richard Rogers, on es pot copsar la rellevància d'integrar els *mètodes digitals* per part dels professionals de l'arxivística a l'hora de tractar els fons generats a internet, de la mateixa manera que s'empra la paleografia o la diplomàtica per al tractament dels fons històrics.

Com veiem, no podem bandejar el fet que cal afrontar el repte de preservar i gestionar de manera participativa la informació generada col·lectivament a la web social per la ciutadania. Tot i no comptar amb cap mandat legal, aquest és un àmbit on els serveis d'arxiu institucionals també haurien d'exercir com a comunitats de pràctica, assajant solucions que es puguin socialitzar perquè posteriorment sigui cada col·lectiu interessat el que, proactivament, tingui cura de la documentació que ha generat en entorns de producció que no administra. I és que, com a professionals, no només hem de vetllar pel control democràtic de la construcció de la memòria pública, sinó per la necessitat de construir socialment la nostra democràcia present.

Notes

1. «Beligerancia archivística: profesionales en tiempos líquidos». *Los sistemas de Archivo en el siglo XXI: profesionales e Instituciones en los tiempos líquidos* (en premsa). Agraïco a l'autora haver pogut consultar el text i comparteixo amb ella, tal com es podrà observar al llarg d'aquest article, la necessitat de reflexió sobre qüestions com la falsa neutralitat arxivística, el caràcter polític de les decisions tècniques i els límits i el potencial de l'activisme arxivístic, entre altres qüestions.

2. Aquesta definició no hauria de semblar del tot aliena a la disciplina arxivística. Fixem-nos en la similitud amb la de fons proposada per la versió anglesa de la ISA-D(G): «The whole of the records, regardless of form or medium, organically created and/or accumulated and used by a particular person, family, or corporate body in the course of that creator's activities and functions».

3. Novament, des de l'arxivística, aquest període ens hauria de resultar familiar, atès que no és altre que el de la «fase crucial de la història dels arxius» segons el clàssic article d'Henry Bautier (1968).

4. L'any 2018, les sis empreses amb major valor de mercat són tecnològiques (Apple, Amazon, Alphabet —és a dir, Google—, Facebook i Alibaba). Els volums de negoci que suposen depassa el PIB de la major part de països. Tanmateix, pel que fa al benefici real, si bé és Apple qui encapçala la llista, és l'única que hi trobem als primers llocs (informació extreta del lloc web www.statista.com).

5. Els components del *big data*, segons Zuboff, són les transaccions econòmiques fetes electrònicament, les dades capturades pels sensors de l'Internet de les coses, les bases de dades corporatives i governamentals, les imatges de càmeres de vigilància i les activitats no-comercials com els *likes*, les cerques a Google, etc., és a dir, cada clic (ZUBOFF, 2015, p. 78-79).

6. Això explica l'aparent incongruència entre valor de mercat i beneficis reals que hem apuntat a la nota 4. Com resumeix Zuboff: «This new market form has quickly developed into the default business model for most online companies and startups, where valuations routinely depend upon "eyeballs" rather than

revenue as a predictor of remunerative surveillance assets» (ZUBOFF, 2015, p. 81).

7. El postcustodialisme va emergir a la dècada dels vuitanta. F. Gerald Ham empra aquest terme, «era postcustodial», per primer cop l'any 1980, copsant de forma molt primerenca l'impacte que haurien de tenir en el nostre camp les tecnologies de la informació, l'incipient internet i els documents electrònics. Proposà que el paper dels arxiviers havia d'anar més enllà de la custòdia dels fons, centrar-se a proveir accés descentralitzat i implicar-se en el procés de creació dels documents i la informació, sense oblidar les reivindicacions de justícia social per part de minories subalternitzades, tal com ja havia reclamat Howard Zinn (1970). Especificament per a la gestió de documents electrònics, David Bearman l'any 1991 proposà un no-custodialisme directament i va defensar que la custòdia havia de quedar en mans del creador, mentre que les funcions principals dels arxius havia de ser establir estàndards, auditar, regular i gestionar metadades. D'aquests posicionaments, sorgeixen l'any 1996 tant l'AS4390-1996, *Australian Standard: Records Management* com les *Functional specifications for Evidence in Recordkeeping: The Pittsburgh Project*, de la Universitat de Pittsburgh, que esdevindran la base dels actuals models de metadades i de gestió de documents electrònics fixats a les normes ISO corresponents (Cunningham, 2011).

8. Significativament, aquesta entrada ha suposat la decadència dels OCM. Valgui com a exemple el fet que el domini creat per poder accedir a tots els OCM de l'Estat (<http://ocmunicipal.net/>) actualment està a la venda per un preu de 1.000 USD [Consulta: 24, març, 2020].

9. Una definició breu del terme és l'híbrid entre sistemes tècnics i pràctiques polítiques que produeix noves formes de poder i agència. Amb tot, des de les primeres mencions a finals dels anys noranta, l'abast del terme ha anat ampliant-se i variant a mesura que l'omnipresència de les TIC, la infoesfera que proposa Floridi, també s'ha fet més evident. Un útil resum amb definició pròpia (KURBAN; PEÑA; HABERER, 2017).

10. Remetem a les ponències del Congrés d'Arxivística i Gestió de Documents de Catalunya, fet a Sant

Feliu de Guixols, presentades per Pablo Aragón i Oleguer Sagarra, disponibles al canal AAC de YouTube: <https://www.youtube.com/channel/UCJDSPT0xC50EoT6M8mDzbxw>

11. Definició presa del Pla Barcelona Digital, aprovat com a mesura de govern el 2016 per l'Ajuntament: https://ajuntament.barcelona.cat/digital/sites/default/files/pla_ciutat_digital_mdgovern.pdf [Consulta: 24, febrer, 2020].

12. Vaig articular la definició de *comunitats d'arxiu* en dos posts del meu blog *Empowering archives* l'any 2016: «La transparència como proceso de descolonización de la ciudadanía» (30/08/2016) i «Gobierno abierto: ¿smart cities o comunidades de archivo?» (6/10/2016).

13. http://politiquesdigitals.gencat.cat/ca/pgov_ambits_d_actuacio/administraciocdigital/proyectos/processos/#bloc1 [Consulta: 24, febrer, 2020].

14. http://politiquesdigitals.gencat.cat/web/_content/informacio_departamental/departament/normativa/decret-Administracio-digital/Projecte-Decret-AD_VF_CJA.pdf [Consulta: 24, febrer, 2020]. Aquest concepte fou emprat l'any 1998 per primer cop per Aneesh Aneesh (BOLDRINI, 2017). Recomanem també la ponència de Mark Hedges dedicada a la CAS al Congrés d'Arxivística i Gestió de Documents de Catalunya, a Sant Feliu de Guixols: <https://www.youtube.com/watch?v=syH3CFaOd0> [Consulta: 24, febrer, 2020].

15. Aquest concepte fou emprat l'any 1998 per primer cop per Aneesh Aneesh (BOLDRINI, 2017).

16. Recomanem també la ponència de Mark Hedges dedicada a la CAS al Congrés d'Arxivística i Gestió de Documents de Catalunya, a Sant Feliu de Guixols: <https://www.youtube.com/watch?v=syH3CFaOd0> [Consulta: 24, febrer, 2020].

17. Com encertadament apunta Luciana Duranti, mentre la CAS no arribi al grau de maduresa necessària, «records and archives professionals should identify the capabilities of existing technological tools (for example, e-discovery, machine-learning tools and visual analytics tools) and easy-to-develop tools in the assessment of records' evidential capacity, traceabi-

lity of data to their record sources and evaluation of the reliability and authenticity of donated materials, and recommend their use in the design and management of records systems» (2019, p. 25).

18. <https://empoweringarchives.wordpress.com/2014/10/20/ii-jornada-de-govern-obert-de-terrasa-que-aporta-la-gestio-documental/> [Consulta: 24, febrer, 2020].

19. A la qüestió dels fons privats i la manca de polítiques d'adquisició s'han dedicat una Jornada d'Estudi i Debat l'any 2000 (*Lligall*, 16, p. 298-359) i un Laboratori d'Arxius Municipals l'any 2014 (*Lligall*, 37, p. 15-80). També és recomanable l'article de Ramon Planas (2004).

20. S'inclouen moltes més propostes de millora, que abasten des de l'ús de llenguatge incliusiu a la formació específica en perspectiva de gènere per a professionals. Remetem a l'informe (PEREIRA, LÓPEZ, MARIÑO 2019).

21. El document és accessible en línia: http://xac.gencat.cat/web/_content/xac/01_continguts_arxius_comarcals/ac_valles_occidental/06_publicacions_acvoc/Pindoles-arxiveres/COMPROMIS-DE-LARXIU_vf.pdf [Consulta: 02, març, 2020].

22. Cífor, M., García, P., Cowan, T.L., Rault, J., Sutherland, T., Chan, A., Rode, J., Hoffmann, A.L., Salehi, N., Nakamura, L. (2019). *Feminist Data Manifest-No*. Consultat a: <https://www.manifestno.com/>.

23. La interseccionalitat, terme proposat per Kimberle Crenshaw (1989), forma part de la teoria feminista del «punt de vista» (*feminist standpoint theory*), que tant una de les autores del manifest, Marika Cífor, com Michelle Caswell han introduït a la disciplina arxivística (CASWELL; CIFOR, 2016 i CASWELL, 2019).

24. Recordem que en els fons institucionals, ja siguin de tipus personal, familiar, comercial, del sector públic, etc., el productor és una persona física o jurídica. Per contra, en els fons socials el productor és una comunitat o col·lectiu no sempre homogeni. Els podem identificar més aviat amb els «groups on demand», que exposa Floridi.

Bibliografia

▶ BAUTIER, Robert-Henri. «La phase cruciale de l'histoire des archives: la constitution des depots d'archives et la naissance de l'archivistique (XVIè-debut du XIXè siècle)». *ARCHIVUM. Revue Internationale des Archives*. 1968. Vol. XVIII, p. 139-149.

▶ BOLDRINI, Nicoletta. Medium. «Algorocracy and surveillance capitalism: we live in a world governed by algorithms» (2017). Disponible a: <https://medium.com/@NicBoldrini/algorocracy-and-surveillance-capitalism-we-live-in-a-world-governed-by-algorithms-abd1f158186a> [Consulta: 24 de març de 2020].

▶ CASELLAS, Lluís-Esteve. «L'avaluació arxivística en el nou context de les organitzacions». Dins: OFICINA ANTIFRAU DE Catalunya; ASSOCIACIÓ D'ARXIVERS-GESTORS DE DOCUMENTS DE Catalunya. *La destrucció d'informació pública. Una mirada multidisciplinària sobre l'eliminació ordenada de la documentació*. 2019. P. 90-116.

▶ CASTELLS, Manuel. «Informationalism, networks, and the network society: a theoretical blueprint». Dins: CASTELLS, Manuel (ed.). *The network society: a cross-cultural perspective*. Northampton, MA: Edward Elgar, 2004. Disponible a: <https://annenbergs.usc.edu/sites/default/files/2015/04/28/Informationalism%2C%20Networks%20and%20the%20Network%20Society.pdf> [Consulta: 15 de gener de 2020].

▶ CASWELL, Michelle, i CIFOR, Marika. «From Human Rights to Feminist Ethics: Radical Empathy in Archives». *Archivaria*. Núm. 81 (primavera 2016), p. 23-43.

▶ CASWELL, Michelle. «Dusting for Fingerprints: Introducing Feminist Standpoint Appraisal». *Journal of Critical Library and Information Studies*. Núm. 3:1 (2019).

▶ COOK, Terry. «Evidence, memory, identity, and community: four shifting archival paradigms». *Archival Science*. Núm. 12 (2013), p. 95-120.

▶ CUNNINGHAM, Adrian. «The postcustodial archive». Dins: HILL, Jennie (ed.). *The future of Archives and Recordkeeping. A reader*. Londres: Facet Publishing, 2011. P. 173-190.

▶ DIRKS, John M. «Accountability, History, and Archives: Conflicting Priorities or Synthesized Strands?». *Archivaria*. Núm. 57 (2004), p. 29-49.

▶ DUFF, Wendy et al. «Social justice impact of archives: a preliminary investigation». *Archival Science*. Núm. 13 (2013), p. 317-348.

▶ DURANTI, Luciana. «Whose Truth? Records and archives as evidence in the era of post-truth and disinformation». Dins: BROWN, Caroline (ed.). *Archival futures*. Londres: Facet Publishing, 2019. P. 19-32.

▶ EASTWOOD, Terry. «Reflections on the Goal of Archival Appraisal in Democratic Societies». *Archivaria*. Núm. 54 (2002), p. 59-71.

▶ EVANS, Joanne et al. «Self-determination and Archival Autonomy: Advocating Activism». *Archival Science*. 15, núm. 4 (2015), p. 337-368.

▶ FLINN, Andrew. «The impact of independent and community archives on professional archival thinking and practice». Dins: HILL, Jennie (ed.). *The future of Archives and Recordkeeping. A reader*. Londres: Facet Publishing, 2011. P. 145-169.

▶ FLINN, Andrew, i STEVENS, Mary. «Telling our own story: independent and community archives in the UK, challenging and subverting the mainstream». Dins: BASTIAN, Jeanette A. *Community archives. The Shaping of memory*. Facet: Londres, 2009. P. 3-27.

- ▶ FLORIDI, Luciano. *The 4th Revolution. How the Infosphere is reshaping human reality*. Oxford: Oxford Press, 2014.
- ▶ HARRIS, Verne. «Archons, aliens and angels: power and politics in the archive». Dins: HILL, Jennie (ed.). *The future of Archives and Recordkeeping. A reader*. Londres: Facet Publishing, 2011. P. 103-122.
- ▶ HOYLE, Victoria et al. «Child social-care recording and the information rights of care-experienced people: a recordkeeping perspective». *The British Journal of Social Work*, 49, núm. 7 (2019), p. 1856-1874. Disponible a: <https://academic.oup.com/bjsw/article/49/7/1856/5253793> [Consulta: 20 de març de 2020].
- ▶ KETELAAR, Eric. «Tacit narratives. The meaning of archives». *Archival Science*, 1 (2001), p. 131-141
- ▶ KURBAN, Can; PEÑA, Ismael; HABERER, Maria. «What is technopolitics? A conceptual schema for understanding politics in the digital age». *IDP. Revista d'Internet, Dret i Política*. Núm. 24 (2017). Disponible a: https://ictlogy.net/articulos/20170518_kurban_pena-lopez_haberer_-_what_is_technopolitics_conceptual_schema_understanding_politics_digital_age.pdf [Consulta: 24 de març de 2020].
- ▶ LATOUR, Bruno. «Visualization and Cognition: thinking with eyes and hands». *Knowledge Society*. Núm. 6 (1986), p. 1-40.
- ▶ MARIA, Aniol. «El tractament arxivístic de twitter amb twarc. Cas pràctic a partir de la proposta de Documenting the Now». *Lligall*. Núm. 41 (2018), p. 106-125.
- ▶ MARCIANO, Richard et al. «Archival Records and Training in the Age of Big Data». Dins: PERCELL, J. et al. (eds.). *Re-Envisioning the MLS: Perspectives on the Future of Library and Information Science Education* (Advances in Librarianship, Volume 44B), 2018. P. 179-199.
- ▶ MILLAR, Laura. *A Matter of Facts. The Value of Evidence in an Information Age*. Chicago: ALA-SAA, 2019.
- ▶ PEREIRA, Dolores; LÓPEZ, Olimpia; MARIÑO, Mariám. *Informe sobre os arquivos públicos en Galicia: unha perspectiva de xénero e feminista*. Santiago de Compostela: Consello da Cultura galega. (Documentos & informes). Disponible a: http://consellodacultura.gal/mediateca/extras/CCG_2019_informe-sobre-os-arquivos-publicos-en-Galicia-Unha-perspectiva-de-xenero.pdf [Consulta: 18 de març de 2020].
- ▶ NESMITH, Tom. «Still fuzzy, but more accurate. Some thoughts on the 'ghosts' of archival theory». *Archivaria*. Núm. 47 (1999), p. 136-150.
- ▶ NOBLE, Safiya Umoja. *Algorithms of Oppression. How Search Engines Reinforce Racism*. Nova York: New York University Press, 2018.
- ▶ PEIRÓ, Karma. *Intel·ligència artificial. Decisions automatitzades a Catalunya*. Autoritat Catalana de Protecció de Dades, 2020. Disponible a: <https://apdcat.gencat.cat/web/.content/04-actualitat/noticies/documentos/INFORME-INTELLIGENCIA-ARTIFICIAL-FINAL-WEB-OK.pdf> [Consulta: 20 de març de 2020].
- ▶ PERPINYÀ, Remei. «Dones als arxius: una presència invisible». *NÚVOL* [8/6/2016]. Disponible a: <https://www.nuvol.com/arxipelag/dones-als-arxius-una-presencia-invisible-36996> [Consulta: 15 de març de 2020].
- ▶ PERPINYÀ, Remei. «La brecha de genero también existe en los archivos». *Factor GDA* [8/3/2018]. Disponible a: <https://esaged.wordpress.com/2018/03/08/la-brecha-de-genero-tambien-existe-en-los-archivos/> [Consulta: 15 de març de 2020].
- ▶ SCHWARTZ, Joan M., COOK, Terry. «Archives, Records, and Power: The Making of Modern Memory». *Archival Science*, 2 (2020), p. 1-19.
- ▶ WIRTZ, Bernd, BIRKMEYER, Steven. «Open Government: Origin, Development, and Conceptual Perspectives». *International Journal of Public Administration*, 38:5 (2015), 381-396
- ▶ ZUBOFF, Shoshana. «Big other: surveillance capitalism and the prospects of an information civilization». *Journal of Information Technology*. Núm. 20 (2015), p. 75-89.

RESUM

L'objectiu d'aquest article és presentar el dossier dedicat a l'arxiu social, on trobem recollides algunes de les ponències de l'últim Congrés d'Arxivística i Gestió Documental. Per fer-ho, intentarem contextualitzar aquestes aportacions dins un marc més general on exposem algunes de les vies de transformació des d'una arxivística institucional cap a una de participativa i social mitjançant tres eixos funcionals: govern obert, rendició de comptes històrica, memòria plural del present. Aquesta transformació no sorgeix simplement d'una necessitat metodològica, sinó d'una tria cívica conscient que no sempre s'adequa al marc normatiu vigent. Al cap i a la fi, en poques disciplines es fa tan patent la natura política de les decisions tècniques com en l'arxivística.

Paraules clau: infoesfera, capitalisme de vigilància, govern obert, justícia social, comunitat d'arxiu

ABSTRACT

The purpose of this article is to present the main paper on social archiving, where we find some of the papers from the latest Congress of Catalan Archivists and Records Managers. To do this, we will try to contextualise these contributions within a more general framework where we present some of the avenues of transformation from an institutional archiving to a participatory and social one through three functional areas: open government, historical accountability and the plural memory of the present. This transformation does not arise simply from a methodological need, but from a conscious civic choice that does not always conform to the current regulatory framework. After all, in few disciplines is the political nature of technical decisions as evident as it is in archival science.

Keywords: infosphere, postcustodialism, open government, social justice, the archival community

RESUMEN

El objetivo de este artículo es presentar el dossier dedicado al archivo social, donde encontramos recogidas algunas de las ponencias del último Congreso de Archivística y Gestión de Documentos de Cataluña. Para ello, intentaremos contextualizar estas aportaciones dentro de un marco más general donde exponemos algunas de las vías de transformación desde una archivística institucional hacia una participativa y social mediante tres ejes funcionales: gobierno abierto, rendición de cuentas histórica y memoria plural del presente. Esta transformación no surge simplemente de una necesidad metodológica, sino de una elección cívica consciente que no siempre se adecua al marco normativo vigente. Al fin y al cabo, en pocas disciplinas se hace tan patente la naturaleza política de las decisiones técnicas como en la archivística.

Palabras clave: infoesfera, postcustodialismo, gobierno abierto, justicia social, comunidad de archivo

RÉSUMÉ

Le but de cet article est de présenter le dossier consacré aux archives sociales, où l'on y retrouve quelques articles du dernier Congrès d'archivistique et de gestion des documents de Catalogne. Pour ce faire, nous essaierons de contextualiser ces contributions dans un cadre plus général où nous exposons certaines voies de transformation d'une archivistique institutionnelle en une archivistique participative et sociale à travers trois axes fonctionnels : gouvernement ouvert, responsabilité historique et mémoire plurielle du présent. Cette transformation ne résulte pas simplement d'un besoin méthodologique, mais d'un choix civique conscient qui n'est pas toujours conforme au cadre réglementaire actuel. Enfin de compte, il y a très peu de disciplines où la nature politique des décisions techniques est si évidente comme dans l'archivistique.

Mots-clés : infoesphère, archives virtuelles, gouvernement ouvert, justic

